

СТАНОВИЩЕ
за присъждане на научната степен
„доктор на науките“
на проф. д-р Калин Гайдаров,
катедра „Световна култура“ в НАТФИЗ „Кр. Сарафов“
от
чл.-кор. проф. д-р Мирослав Дачев

Калин Гайдаров е професор в НАТФИЗ от есента на 2022 г. Член е на катедра „Световна култура“ към факултет „Екранни изкуства“ – катедрата, която събира интердисциплинарно устроените хора в Академията, с профил, различен от този на театралното и филмовото изкуство, предимно от хуманитарните и социалните науки. Сред дисциплините, които към този момент преподава в Академията, са „Основи на психологията“, „Психология на личността“, „Социална психология“, „Детска психология“, „Психология на развитието“, „Кризис в развитието и проблеми в поведението“. Но спектърът от дисциплини и интереси при него е доста по-богат (приложената справка с професионални области на занимание е повече от респектираща). Академичният живот на Калин Гайдаров обхваща четири десетилетия и протича в различни институции. Най-напред е гимназиален учител по **психология, философия, логика, етика и естетика** в 30. ОЕСПУ – София (1985-1987), а след това е асистент по **военна психология** във ВВИСУ – София (1987-1989). В началото на 90-те години е редовен докторант по **юридическа психология** във Философския факултет на Софийския Университет “Св. Климент Охридски”. След това израства от асистент до професор в Института по психология към МВР (1993-2008), като от 2002 до 2009 е и директор на Института. От 2011 до 2016 е професор в Пловдивския университет „П. Хилендарски“, а от 2016 до 2022 е професор в Нов български университет. Същевременно след защитата на своя докторат в СУ „Св. Климент Охридски“ продължава да преподава в Юридическия факултет от 1995 г. до сега, където води дисциплините **Юридическа психология, Психология на междуличностните контакти, Съдебно-психологична експертиза, Психология на тероризма, Криминология и социология, Обща психология, Психология на девиантното поведение**. Към разнообразието от психологически дисциплини можем да добавим и водените в ЮЗУ „Неофит Рилски“ **Криминална психология и Полицейска психология** (2003-2010). Фактът, че завършва специалност „Психология“ с втора

специалност „Философия“ в Софийския университет през 1985 г. донякъде обяснява този респектиращ реквизит от компетентности, които развива през годините. Към тях, ако съдим по представения ни дисертационен труд, следва да добавим още две полета на задълбочен интерес – **религията и културата**. Обхватът на неговите интереси може да бъде проследен и през подбора на темите при първата дисертация и последвалите хабилитации. Дисертационният му труд е на тема “Социално-психологически механизъм на отчуждението при непълнолетните правонарушители” (шифър 05.06.14, **юридическа психология**). Първата му хабилитация е през 1999 г. по шифър 05.06.21, **психология на дейността** (избран за доцент от СНС по национална сигурност при ВАК), а втората през 2007 г. по шифър 05.05.20, **криминология** (избран за ст.н.с. I ст. / професор от СНС по правни науки при ВАК). Да завършим нахвърляния профил с още няколко припомняния: Калин Гайдаров е участник в множество национални и международни проекти и конференции, лектор към Дипломатическия институт на МВНР и Националния институт на правосъдието към МП и научен ръководител на докторанти по юридическа психология и по национална и международна сигурност. Член е на множество дружества и асоциации в областта на психологията и криминологията, на научни и национални съвети, на организационни и програмни комитети по психология. Носител е на награди за личен принос в дейността на Института по психология към МВР (2016) и за принос в развитието на практическата психология в България (2019, присъдена от Дружество на психолозите в България). Така накратко изглежда пътят му до представения дисертационен труд за степенята „доктор на науките“. Условието за неговото разглеждане са изпълнени – както по отношение на минималните национални наукометрични изисквания, така и по отношение на процедурните изисквания.

*

Дисертационният труд на проф. Калин Гайдаров „Духовната същност на съзнанието и нейното претворяване в българското изкуство през 20-ти век“ в предоставения формат е 170 с. Трудът има класическа композиция и се състои от три основни глави, рамкирани от кратки увод и епилог и завършва с библиография, която включва 87 източника, 62 от които на латиница и 25 на кирилица. Първата глава е „Психологията като несистемна наука“ (с. 5-45), втората – „Психика, съзнание, душа“ (с. 46-98) и третата – Духовни измерения в българското изкуство през 20-ти век (с. 99-164). Важно е да отбележа в самото начало, че – ако изключа определени познания върху психология на творчеството – моят прочит на труда на Калин Гайдаров (най-вече

на първите две глави) е лишен от професионалните компетентности на психолога. Той е интердисциплинарен и задължен на три сменящи се оптики към труда: на теоретик в областта на културата и на специалист в областта на историята на литературата и на изкуствата, в частност на християнското изкуство. И най-сетне на семиотик, който от години използва в тези си занимания теорията на речевите актове и свързаната с нея теория на интенционалните състояния, свързване видимо да кажем в книгата на Джон Сърл “Mind, Language and Society. Philosophy in the Real World”, изцяло занимаваща се с проблемите на съзнанието, речта и социалната действителност. Своите наблюдения върху представения труд ще отбележа именно от такава позиция, която донякъде ме доближава поне малко до търсенията на Калин Гайдаров и ме прави съпричастен към някои от неговите постулати. Защото и неговият труд, макар и положен в лоното на психологическото, има интердисциплинарни измерения и пронизва полетата на културата, изкуството и религията. Докато първите две глави са най-вече в областта на психологията, третата протяга ръце към литературата и някои видове изкуства. Това обаче е оправдано от целта на самия труд – да покаже какво (пред)определя духовната същност на съзнанието и как това рефлектира в творческия акт (ограничен до българското изкуство на XX век).

Първата глава повежда проблема за **човешката личност** през множество парадигми, сред които е видно, че авторът – исторически и концептуално – се ориентира с лекота, за да достигне до сърцевината на предзададения от него проблем – връзката с Бог, която Калин Гайдаров мисли като определяща духовната същност на човека изобщо, но още повече нейното претворяване в изкуството и смисъла на изкуството въобще. Преброждайки огромно поле от изследвания Гайдаров отбелязва: „Единственият продуктивен подход е разбирането на Аз-а като стремежа за индивидуално овладяване на въплътената в човека Духовност, чрез която човешкият индивид става част от Божествения промисъл, което едновременно е благодат и огромна отговорност“ (с. 32). И още: „Личността трябва да бъде разбрана като субективно-индивидуалното пространство, в което съществува любов. Назначението на личността е да развие тази любов и да я превърне в Любовта, която пък ще бъде прехода към Бога“ (с. 45).

Чрез израза „Трябва да изместим нашата гледна точка от „човешката личност“ към „душата“ (с. 44) Калин Гайдаров прави преход към следващата втора глава, която изцяло е фокусирана върху **психиката, съзнанието, душата**. Откривам трасирането, което отвежда към Божественото, в няколко ясно изречени настоявания. Първото от тях

е: „Изначалността на психиката, както и нейната безусловна безкрайност, идва от Духа – само той е изначален и безкраен. Духът обаче се открива, макар и частично, само на онези, които вярват и го търсят“ (с. 52). Второто е: „Би било правилно в психологията да се говори за душа, а не за психика, и психологията би трябвало да изучава душата, а не психиката» (с. 53). Следва ясно заявена позиция: **«Противопоставянето на наука и религия, което се използва за оправдаване на отдалечаването на психологията от нейната духовна и философска основа, е съвсем несъстоятелно»** (с. 54). Тази позиция ми напомня знаменателните думи на Франсис Колинс, ръководителят на проекта „Човешки геном“, влезли по-късно в книгата му „Езикът на Бог“, че **„принципите на вярата всъщност допълват принципите на религията“**, както и че дешифрирането на човешкия геном е „едновременно бляскаво научно откритие и повод за отдаване на почит към Бог“. Във втора глава Калин Гайдаров смело отваря вратата за съвременните богословски изследвания, като особено продуктивен е диалогът му с тезите на Ивайло Костов. Така се стига до настояването, че „съзнанието, в тесния смисъл на думата, е всъщност душата на човека, а психиката не е нещо повече от материалния субстрат на душата“ (с. 62), че „духовността, претворена като нравственост, е същност на съзнанието“ (с. 64), че „доброто“ и „красивото“ са духовните стълбове на земното битие (с. 69), а от всички ценности „единствено библейските са изначални и всеобщи и са ни дадени от Спасителя за нашето спасение“ (с. 73). Нещо повече, съзнанието е разглеждано от него не като познаващо съзнание, т.е. насоченото навън съзнание (не само към материалния свят, но и към наблюдавания и анализиран вътрешен свят), а като съзнанието вътре в себе си, като проникващото и творещото съзнание (с. 75). За Калин Гайдаров, когато проникването на библейското в настоящото бъде разкъсано, тогава нравствеността загубва въобще своята същност – това оказва много силно влияние върху творческия акт и върху последващата рецепция на творбите на изкуството.

За Калин Гайдаров мерилото за истина, както в изкуството, така и в науката и в ежедневието, е нравствеността. Но той противопоставя реалната, индивидуална и осезаема нравственост срещу тази на виртуалния свят (с. 78-80); първата се родее с Бога, при втората подобно съприкосновение е невъзможно. В изкуството вижда три проявления от гледна точка на неговата психология: изкуството като квазиидеология; изкуството като индивидуално душевно преживяване и изкуството като проникване на Духа у човека (с. 93). Третото е в основата на неговото разбиране за претворяване на духовната същност в изкуството. Изкуството, пише Калин Гайдаров, в неговата

начална естественост, е един от начините на човека да се отблагодарява на Господа. Затова изкуството е преди всичко красота. (с. 96). Тази красота прескача и във финалните редове на дисертационния труд когато вместо епилог, читателят е потопен в атмосферата та симфоничния концерт Tchaikovski Night в Берлин през 2004 г. (чудесно съединяване на човешките сърца с Божествения Дух чрез изкуството; красива приказка, която е написана от Бога от начало до край, по думите на Гайдаров). Прелюдия към този епилог е третата глава на труда, посветена на духовните измерения в българското изкуство на XX век, или – ако спазим семантиката на заглавието – на претворяването на духовната същност на съзнанието в българското изкуство на XX век. Ето сърцевината на настояването: „**духовните измерения**“ са синоним на „**претворяването на духовната същност [на съзнанието]**“. Парадоксът е верен: измеримо е претворяването в неговата неизмеримост и безбрежност. И макар да изпитвам колебания в тази последна глава – защо точно тези автори, защо точно тези творби, защо точно тези изкуства (прекрасните думи за кукления театър от втората глава не са последвани и от думи за драматичния театър, а от думи единствено за киното), не мога да не призная, че усещам и следвам водещата нишка: изкуството е Божие вдъхновение; изкуството е спасение, когато не е самоцелно, а признава онази духовна връзка, посредством която творецът и Спасителят имат послание с общ, споделен код. В такива случаи, настоява Калин Гайдаров, изкуството звучи по непреходен начин, има друга стойност, която се предава от поколение на поколение. Някои от анализите му впечатляват, предимно в областта на изобразителното изкуство и киното, други са по-скоро илюстративни, но всички са част от едно общо послание: въздигането на личността е приемането на единствено безгрешния път към Бога. И това се откроява като основание за изкуството да бъде живо: да съществува, да се изучава, да се преподава, да радва във всичките си форми.

*

Приносните моменти на труда ще съизмеря чрез критически прочит на авторефлексията на автора, която ще сведа до няколко от приносите, които той изтъква:

- 1) Духовно-нравствената природа и Божественият произход на съзнанието – основен постулат в богословската наука, но не и в психологията – може да се пренесе към категорията „съзнание“. Безкритичното отхвърляне на тази възможност мисля в контекста на казаното от Франсис Колинс за проекта „Човешки геном“ – дали и съзнанието не може да се мисли като книга с

инструкции, позната на Бог, до която ние се докосваме? Така преведено, настояването на Калин Гайдаров не звучи неаргументирано, дори напротив.

- 2) Тезата, че образците на високото изкуство са и образци за високи духовни проникновения на техните творци, не е нова, но в контекста на дисертационния труд е поредното потвърждение.
- 3) Показаните причини, поради които комерсиалното изкуство не може да претендира за естетическа духовност, са напълно приемливи в контекста на представената и отстоявана концепция на автора.
- 4) Направените **духовно-психологически анализи** (именно тази жанрова метаезикова авторефлексия донякъде обяснява и оправдава подбора) на 75 творби из областта на поезията, прозата, живописата, скулптурата и киноизкуството на 52 творци, споява първите две части с третата в едно общо цяло и отговаря на поставената цел – да се търсят образите (примерите) на претворяването на духовната същност на съзнанието в българското изкуство. Приемам ги именно като търсени образи (примери) на претворяването на духовната същност. Оттук следва и:
- 5) Тезата за единството на красивото и доброто в областта на изкуството, която чета в контекста на антологичните търсения на Умберто Еко за Красивото и Грозното, но и в коригиращия контекст на настояванията на Калин Гайдаров – скъса ли се нишката, която свързва с изначалната идея за Спасителя, всеки друг полъх в изкуството, дори да е успешен за времето си, е нетраен от Неговата гледна точка за времето.

*

В заключение бих казал, че дисертационният труд на проф. Калин Гайдаров има ясна основна идея, която той отстоява аргументирано. Ще опитам да я предам с изцяло мои думи. Човешката душа е Божие творение, а създаденото от човека, подобно на отпечатъците на думите на Иисус върху листата на маслината, пази следите на Божията промисъл. Това е най-видимо в онова изкуство, което наричаме Голямо и/или Истинско. Написан в друго време, трудът на Калин Гайдаров би бил просто един много добър дисертационен труд. Но във времена като днешните, когато важни постулати са подложени на съмнение и когато изконните ценности се нуждаят от защита, аз без колебание подкрепям неговия труд и гласувам ЗА придобиването на степента „доктор на науките“.

проф. Мирослав Дачев